

שבת שלום

גיליון 1127 בס"ד, פרשת ראה תשע"ט

ראה, אנכי נתן לפניכם היום בְּרָכָה וקְלָלָה.
(דברים י"א, כ"ד)

ראה - לשון זירוז והזמנה, כלומר: התבונן בעיני שכלך. **ברכה וקללה** - לא אמר זה על הברכות והקללות שעתידין ליתן בהר גריזים ובהר עיבל, כי לא יקיימו המצוה ההיא רק אחרי עברם את הירדן, ואיך יאמר עליהם ראה אנוכי נתן לפניכם היום, גם לשון נותן לפניכם אינו נופל על הציווי ההוא, אבל יאמר שבמצוות האלה אשר הוא נותן לפניכם היום הזה, הרי הוא כאילו יתן לפניכם ברכה וקללה, כי מכוח המצוות תימשך להם או ברכה או קללה, וטעם לפניכם שתבררו לכם מהן מה שתמצאו, ואם תאמרו איך יהיה הדבר בעצמו ברכה וקללה שהם דברים הפכיים, לכן פירש את הברכה אשר תשמעו וכו', והקללה אם לא תשמעו וכו', והעניין כי המצוות טובות בעצמן ומביאין ברכה לעושיהן, אבל יתהפכו לקללה לעוזבין אותן.

(רבי יצחק שמואל רגיוו שם, שם)

... "ברכה" היא מצב של התפתחות ללא מעצור, של שגשוג מתקדם. וקללה: הקללה אינה רק ניוודה של הברכה, ואין היא מורה רק על חוסר התקדמות ועל העדר שגשוג (על כן מורה "ארר"), אלא הקללה היא היפוכה של הברכה: להיות ריק וחסר כל תוכן (משורש "קלל": להיות קל ונטול כל משקל). הברירה בין שני ההפכים האלה "נתונה לפנינו" על ידי תורת ה' ובנו הדבר תלוי, אם נביא עלינו ברכה או קללה.

(הרש"ר הירש שם, שם)

ראה אנכי נתן כו' היום. פי' שהבחירה ביד האדם לבחור טוב או רע. ואמר אא"ז מו"ר ז"ל שעל זה מברכין 'הנותן לשכוי בינה כו'. ונראה פירושו: היום שיש בכל יום בחירה חדשה. כי אחר שחוטא האדם מסתלקת הבחירה מהאדם כמ"ש ז"ל 'הרשעים ברשות לבם'. ומכל מקום הקב"ה מחדש בכל יום מעשה בראשית ונותן בחירה חדשה לאדם בכל יום שיוכל להיות טוב מחדש כמ"ש לא יכשל בה ביום שובו כו'.

(שפת אמת, דברים, ראה ג': ב')

אתיקת מזון ופולמוס השיטה באירופה

נדב ברמן-שיפמן

אלת יסוד של הקיום האנושי בעולם היא: האם יש צידוק למעורבות אנושית בעולם הזה? לחפירת גומה בחצר, שתוצאתה היא הריגת תולעים? לאכילה של בעלי חיים? ואפילו לאכילה של פירות, שבשרם מיועד מבחינה ביולוגית להירקב ולהזין את הגרעין האמור להיטמן באדמה ולהפוך לעץ? למי שמשתהים במחשבה זו, צפוי לפחות רגע אחד של שיתוק. מי אנו ומה חיינו, כי נרדה ביצורים ובחיים שעל פני האדמה? הרצון להימנע לגמרי ממעורבות אנושית בעולם, ומשכך גם בתיקון עולם, הובע היטב בידי קירקגור בספרו **מה יגידו שושני השדה**.¹ הצמחים והציפורים מהווים בעבורו את המודל לחיקוי. החיים הכלכליים (ובכללם הפרקמטיאן והתיכונן צופה פני העתיד הם לזרא בעיניו.² ברם, יש בדברי קירקגור קושי למי שסבור, כמו האמן מאור כהן, ש"לא אנחנו לא חיות, רק בני אדם", וכי אחריות גוררת תיכונן.

שאלת היסוד דלעיל בקושי מהדהדת בעידן הצרכני, שבו מוטפים לרבים מסרים כדוגמת "לקום כל בוקר ולצאת אל החיים ולנסות הכל לפני שייגמר" (עידן רייכל), הנשמע - חרף הלחן הנעים - כפרפרזה על התפיסה "אכול ושתו כי מקור נמות" שאותה ביקר ישעיה (כב 13). האם אכן צריך לנסות הכל, ללא שיקול או מעצור? האתיקה של ההגבלה העצמית נעדרת מהאופק הניטשיאני של התרבות הצרכנית הבעלנית. בתוך הבולענות המאפלת הזו, האנינה זוכה כמעט לדיון ביקורתי, אמירת ברכות הנהיגן היא הזדמנות להאט, לעצור ולשאול את עצמנו מה אנו אוכלים, מה מקורו, מי טרח בו בעבורנו, והאם בכלל ראוי לאוכלו.

פרשת ראה מדלגת על טיפול באתגר השיתוק האנושי למול העולם, כי התשובה לו סופקה עוד בסיפורי הבריאה בתחילת החומש: האל בורא העולם העניק לבני אדם רשות להשתמש בעולם הזה לצרכיהם באופן מיטיב ובונה, בתנאים מסוימים. אולם, אין שום דבר מובן מאליו בכך. ההלכה היא 'מתירנית' לעומת הפירוש הקראי והקומראני לצו האל: למול פירוש הפסוק "אל יצא איש ממקומו" (שמות טו 29) כאיסור תנועה מוחלט בשבת, השכילו חז"ל לאפשר

מרחב קהילתי משותף בחסות מוסד העירוב. ה'מתירנות' ההלכתית מקבלת את מובנה גם לנגד החילון. כפי שטוען הרב נתן לופז קרדוזו בספרו **ההלכה כמרד**, בהיעדר רשות דתית לפעול בעולם, אשר ניתנה בידי אל מטפיזי, נקודת מבט נטורליסטית צרה כשלעצמה אינה מסוגלת להעניק צידוק מספיק לפעולה אנושית בעולם. בפי קרדוזו: "הלכה פירושה חירות שלמה; להיות חילוני משמעו יהיה גיהנום: הכל יהיה אסור".³ לדעת קרדוזו, "זוהי הדת, ולא גישה חילונית עקבית, שיש לה את הגישה הליברלית יותר לסוגיות מוסריות". כך למשל, "ההלכה מורה שמותר לאדם לשחוט בעל חיים, הגם שבתנאים מסוימים".⁴

ההקשר של דיני הכשרות בפרשת ראה (דברים יד, 1-20), שיש לו מקבילה בחומש ויקרא (פרק יא) מזמן דיון נוסף. השאלה הראשונה היא האם יש טעמים כלשהם בהלכות הכשרות. יש הסבורים שאין בהן או בשמירתן כל היגיון. לא מעט יהודים שומרי מצוות עובדים למעשה את האל של קירקגור, שאינו "אלהים קרבים", אלא אלוהי האבסורד, העוין את העולם הזה. לעומתם, סבורים רבים שהאל הבורא הינו קרוב, או צריך להיתפס ככזה.⁵ לכך יש השלכות לגבי תפיסת הכשרות. בהסתמך על הפסוק "וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הוּא חֻקְמֹתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ כִּי עִם חֻקְכֶם וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה... אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו" (דברים ז, 6-7), טוען ההוגה והביו-אתיקן לאון קס בספרו **הנפש הרעבה: אכילה והשיפור של טבענו**, כי אל לנו להניח מראש כי אין כל טעם במצוות הכשרות.⁶ כפי שטוען דני סטטמן, "ניתוק משמעות המצוות מטענות על אודות האל והעולם, סופו ערעור עצם המשמעות הדתית שלהן",⁷ והפיכת היהדות למעין 'אמונה באבסורד'.⁸ הדבר רלוונטי גם לסוגיית הכשרות.

3 Nathan Lopes Cardozo, *Jewish Law as Rebellion: A Plea for Religious Authenticity and Halachic Courage*, Urim: 2018, pp. 254-257. (תרגום נ.ב.).

4 קרדוזו, שם, עמ' 256.
5 על ההבדל ביניהם ראו מאמרי 'שילית המסדנות והספקנות הרדיקליות: אמונה פרגמטית באל כמפגש במשנת הרב אליעזר ברקוביץ', מחשבת ישראל 1 (2019), עמ' 201-246.

6 Leon R. Kass, *The Hungry Soul: Eating and the Perfection of Our Nature*, New York: 1994, p. 198

7 ראו מאמרו 'קיום מצוות בעולם שנתרוקן ממשמעות דתית', דעת 41 (תשנ"ח), עמ' 31-45, הציטוט מעמ' 32. השוו רמב"ם, מורה נבוכים חלק ג, פרק ל"א.

8 סטטמן, שם, עמ' 44.

1 מדנית: מרים איתן (תל-אביב 2009).

2 כשקירקגור טוען ש"אהבת אלוהים היא שנת העולם, ואהבת העולם היא שנת אלוהים" (מה יגידו שושני השדה, עמ' 130), הוא מהדהד את הגנוסיס שאותו דחתה הנצרות הקדומה.

יודעים מההסטוריה הלא-רחוקה של אירופה עצמה, הרחקת הביצוע של שפיכות הדמים אינה בהכרח מצמצמת אותה, אלא בעיקר מאפשרת למחוללה **לחוש** נקיון כפיים.

ברם, כל עוד מומתים בעלי חיים,¹⁴ מנקודת מבט פרגמטית השאלה המוסרית לגבי הכשרות היא: **האם מוטב לבצע את המתת בעלי החיים בבית מטבחים ללא הפעלה אנושית ישירה של אלימות על החיות** (ובעתידי הלא רחוק, בבית-מטבחים רובוטי, ללא מעורבות אנושית כלל), או **שיש חשיבות עקרונית למעורבות ולסוכנות** (agency) האנושית בתהליך המתה הזה? בדומה למפלצתיות הגלומה בשדה קרב רובוטי לגמרי,¹⁵ כך גם לגבי בית מטבחים רובוטי לגמרי. כל עוד מתבצע בעולם הרג של בעלי חיים, הבחירה היא בין לקיחת אחריות אנושית ישירה על מעשה זה, בידיעה שנגבה מאיתנו מחיר מסוים,¹⁶ לבין הסרת אחריות בפועל לגבי הרג החיות. דומה כי יותר משהשחיטה עצמה היא הבעייתית, התיעוש של תעשיית המזון מן החי הוא הבעייתית.

סוף דבר, פולמוס השחיטה הוא הזדמנות בעבורנו להעמיק את הדיאלוג עם מדינות צפון אירופה, שיכולות ללמוד מישראל על האתגרים שבניהול מדינה שבה מיעוט מוסלמי גדול. אנו מצדנו יכולים ללמוד מהאירופים, למשל, על האתוס הלאומי הכלכלי ה'יקטולי' שבו רגולציה אינה אויב אלא שותף.

מאמרו של נדב ברמן שיפמן, 'שליחת המסדנות והספקנות הרדיקליות: אמונה פרגמטית באל כמפגש במשנת הרב אליעזר ברקוביץ', ראה אור בכתב עת חדש של המחלקה למחשבת ישראל באוני' בן גוריון, **מחשבת ישראל** 1 (2019), עמ' 201-246.

הגבלת "המקום" והכללים המדויקים נועדו לצמצם את עבודת הקרבנות

סוג זה של עבודה, כלומר הקרבת הקרבנות אף-על-פי שהן **לשמו יתברך**, הרי לא נצטוונו כפי שהיה בתחילה כלומר להקריב בכל מקום ובכל זמן, ולא להקים היכל היכן שיומן, ולא היה המקריב מי שידמון, אלא כל זה **נאסר**, ונקבע **בית אחד**, ואין להקריב בזולתו ולא יהיה כהן כי אם מזרע מסוים, כל זה **למעט סוג זה מן העבודות**, ושלא יהא ממנו, אלא מה **שלא חייבה חכמתו לעזבו לגמרי**.

(מורה הנבוכים לרמב"ם, ג', ל"ב)

14 יתכן שבעתיד הלא רחוק תזון רוב האנושות מיבשר מתורבתי שגודל במעבדה, מה שמעורר שאלות נוספות שלא נדון בהן כאן.

15 מן הסתם לא ייגמר ב'קרב אנשי בנייני' בגבולות שדה הקרב הניטרלי, אלא בפלישה של רובוטים לעומק האויב וחיסול האוכלוסיה היריבה 'ללא מגע יד אדם'. כלומר, תוך שבעלי הרובוטים יושבים בבתי קפה.

16 לדברי קס, 'ההומניזציה המודעת של היצור האנושי, כך נראה, יכולה להיות מושגת רק במחיר מסוים להרמוניה של המכלול' (הנפש הרעבה, עמ' 222).

הרמב"ם (מורה נבוכים, ג', מה) למשל סבר שאכן יש טעמים ותועלות באיסורי הכשרות. יתרה מכך, את דיני הכשרות יש לבחון כחלק ממכלול חינוכי רחב שמטרתו היא 'לצרף את הבריות': גם לצרף את האופי האנושי מסיגיו ולעדנו, וגם לצרף בני אדם זה לזה: אכילה ומזון הם כידוע חלק מתהליך חברות המרחיב את דעתו של אדם מעבר למילוי הצורך הביולוגי הגולמי.⁹

איסור השחיטה במדינות צפון אירופה

למרות שציד בעלי חיים נחשב תדיר כלגיטימי מבחינה מוסרית, כמבטא לקיחת אחריות ישירה של הצייד על מעשיו,¹⁰ במאה העשרים שבה ועולה ההתנגדות במדינות צפון אירופה לשחיטה היהודית הכשרה. במקום הליך השחיטה, מועדף הימום חשמלי של בעלי החיים, באשר הוא נתפס כמקצר וממזער את סבלם.¹¹ חכמי ישראל (כמו הרב יחיאל יעקב ויינברג) נדרשו לסוגיה תוך מתן נימוקים ושיקולי דעת. בין אם איסור נובע בעת הזו מרצון אירופי להקשות על מוסלמים, או גם על יהודים, זוהי הזדמנות טובה לייצר שיח מוסרי אנושי משותף בנושא אכילת בע"ח,¹² לנוכח השיח הניהיליסטי הרווח כל כך.

בתוך הפולמוס על איסור השחיטה בצפון אירופה, נשמע בדרך כלל החשש הרחב יותר לפגיעה בחופש דת וטיעוני מדרון חלקלק (שאינן לזלול בהם).¹³ ברם, מצב שבו פרקטיקות דתיות זוכות לסעד 'זכותני' מן החברה הדמוקרטית הסובבת, תוך שהן מרוקנות מתוכנן הערכי העצמי, הוא חוזה מטריד בעבור מי שסבורים שיש טעמים למצוות. אשר לאיסור השחיטה האירופי עצמו, התיבעה לצמצם את סבלם של בעלי החיים עולה בקנה אחד עם העקרון ההלכתי של זהירות בצער בעלי חיים. דומה שהריגה בחשמול כרוכה ברצון (הראוי כשלעצמו) לשמור על 'נקיון כפיים', או להימנע מ'ידיים מלוכלכות'. אולם כפי שאנו

9 לכן דורשת ההלכה כי כל אכילה בחבורה תכלול דברי תורה (ראו אבות ג', ג'), ובכך תקדש את החול. על הרחבת הגדרת הכשרות כך שתתייחס לאתיקת המזון בת זמננו ואף תכלול אותה, ראו המאמרים הכלולים בקובץ Shmuly Yanklowitz (ed.), *Kashrut and Food Ethics*, Boston: 2019.

10 לסקירת הטיעונים הללו, ראו Ronald L. Sandler, *Food Ethics: The Basics*, New York: 2015, pp. 74-112.

11 משנה קידושין (ד', יד) טוענת כי 'טוב שברופאים לגיהנם והכשר שבטבחים שותפו של עמלק', אולי בגלל ששני בעלי מקצוע אלו (הרופא והשוחט) נדרשו לתתוך בבשר החי ללא הרדמה של החולה או הבהמה. כיון שאיננו מוכנים שיחתכו בבשרנו ללא הרדמה, השאלה המוסרית מקבילה לגבי חיות אינה חסרת בסיס.

12 לא אכנס כאן לסוגיית הצמחונות, החשובה כשלעצמה. גילוי נאות: אני חצימחוני.

13 ראו צביקה קליין, 'אם לא נילחם בעד השחיטה הכשרה, מחר יאסרו דברים אחרים', מקור ראשון (ט' באייר תשע"ט).

המנעשה בתנועה

ב-ט' בסיוון, 12.6.19 התקיימה אסיפה כללית של תנועת עוז ושלוש-נתיבות שלום בביתה של חברתנו מרסי לנק. ד"ר תאבט אבו ראס (יוזמת 'שתי מדינות מולדת אחת', יוזמות קרן אברהם), המתגורר בגילגוליה, שוחח עם הנוכחים על חזון השלום בין העמים בו הוא מאמין, המחייב שיתוף פעולה בין האוכלוסיות וההנהגות, והשולל העתקת אנשים מבתיים בכפייה. דבריו עוררו עניין רב, אם כי היה ברור שכדי ליצור תשתית ליישום תכנית מסוג זה, דרוש תהליך של יצירת אָמוֹן בין אוכלוסיות שונות. מלבד הדו"ח על הפעילות, הדו"ח הכספי והתוכנית לעתיד, נבחרו מחדש הנהלה: אנטון גודמן, אביעד הומינר-רוזנבלום, דוד ויימן, לאה שקדיאל. חבֵנָנו היקר אלי רבל ביקש לפרוש מהנהלה ואנחנו מודים לו על פעילותו המסורה והמבורכת ומקווים שימשיך לתרום מכישוריו לתנועתנו. האסיפה הכללית הסמיכה את חברי ההנהלה לצרף חבר (עדיף חברה) נוסף/ת להנהלת התנועה.

לאה שקדיאל, חברה בהנהלת עוז ושלוש-נתיבות שלום השתתפה בכנס של האו"ם בגינבה, במושב על ירושלים. התייחסה לקשר העמוק והמתמיד של העם היהודי לירושלים ולמקדש מצד אחד - ומצד שני, הציבה את האפשרות לקדם חזון יהודי דתי של "עיר שלום" בה חיים יחד שני עמים, וגם שלוש דתות עם מרכזי הדת שלהם. תפילת שלמה עם חנוכת בית המקדש מצביעה על הכיוון בו עלינו ללכת - להוסיף למרכזיות של המקדש לעם ישראל את המרכזיות שלו לכל אדם באשר הוא. מגמה זו הולכת יד ביד עם האפשרות להציב במרכז את התפילה ולא את עבודת הקרבנות. זהו גם חזון נביאי ישראל, ואין זה מקרה שמגילת העצמאות של ישראל מציבה את החזון למדינה ריבונית אחראית כביטוי לחזון הנביאים. נציגי הנהלת עוז ושלוש היו שותפים ליוזמת ארגון 'תג מאיר' לקיום הכנס נגד פשעי שואה בכפר עציון, במהלכו התקיים דיון עם חברי כפר עתיון וגם עם בני נוער מהיישוב "בת עין" על היקף התופעה ועל חומרתה.

חברי עוז ושלוש שותפים לכל היוזמות האזרחיות הפועלות לחיבור בין אוכלוסיות שונות בירושלים, גם במסגרת אירועי יום ירושלים.

הפעילות במכינות הקדם-צבאיות נמשכת ותודה לכל המעורבים בתחום חשוב זה.

במידה ויש מעל 4 חברים המעוניינים בפגישה מחוץ לירושלים נשמח אם תיצרו עמנו קשר. אחד מן הפרוייקטים העתידיים יעסוק בהפקת סרטונים קצרים למדיה הדיגיטלית, במידה ויש חברים המסוגלים לתרום לקידום הפרוייקט, נשמח לשמוע מכם לבסוף, אנחנו מתקדמים לקראת השלמת התרגום לאנגלית ועריכתו של הספר "דרישת שלום" המבוסס על מיטב הטורים אשר התפרסמו לאורך השנים בעלון השבת. הפרוייקט יושלם בעתיד הקרוב ונעדכן את חברי התנועה עם השלמתו. חברינו מגיבים לנושאים ערכיים רלוונטיים באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות. נציגות התנועה הצטרפה לפעילי תג מאיר בביקורי סולידריות במקומות בהם נפגעו בני אדם, יהודים ולא יהודים, מפשעי שואה. נציגי התנועה השתתפו בהפגנה נגד מכירת נשק למשטרים

רצחניים. ונגד חוק הלאום. חברתנו ד"ר מרסי מרכזת את הפעילות הבין דתית של עוז ושלוש. חברתנו ד"ר מרסי מרכזת את הפעילות הבין דתית של עוז ושלוש.

ליצירת קשר ozveshalom.programs@gmail.com

לאור הצלחת ערב ההתרמה בביתו של דוד ויימן בירושלים, אנו מתכננים לארגן ברעננה ערב דומה, בהמשך השנה...

צרו קשר, צאו מהבית, השמיעו את קולנו. פרטים

באתר התנועה: <http://ozveshalom.org.il/blog> ובדף

הפייסבוק: <https://www.facebook.com/ozveshalom>.

netivotshalom

מעוניינות/ים לפעול ציבורית להגשמת המטרות של עוז ושלוש?

צרו קשר עם לאה שקדיאל, 052-3911181,

moshelea@netvision.net.il

מעוניינות/ים להתעדכן ולהשתתף בשיח על דרכה של

התנועה צרו קשר עם אלי רבל, jrevel.iphone@gmail.com

קוראים יקרים

שבת שלום הוא מיזם מרכזי של תנועת עוז ושלוש המתקיים 21 שנה. הגיליונות (יותר מ-1120 עד כה) מופצים במאות בתי כנסת, ישיבות, ארגונים, סמינרים ועמותות בדוא"ל ובאינטרנט, ומהווים חיבור בין אוכלוסיות שונות המעוניינות בקול יהודי, תורני וציוני, הדוגל בחברה מוסרית וצודקת לטובת כל יושבי הארץ הזאת.

סיימנו בשעה טובה את המחזור ה-21 ואנו נמצאים בשליש האחרון של המחזור הכ"ב להופעת "שבת שלום". קהילת "שבת שלום" הכוללת את צוות העוסקים במלאכה, הכותבים הנאמנים, תומכינו וקוראינו, שותפה במפעל חשוב זה של התבוננות, חשבון נפש והפצת תורה של חיים, חמלה, צדק ושלוש.

לאורך השנים, אנו נמנעים באופן עקרוני ממימון הגיליון על ידי פרסומות ואיננו זוכים לתמיכה ממשלתית או מפלגתית, ולכן:

אנחנו תלויים בעזרתכם על מנת שנוכל להמשיך את מפעל "שבת שלום" על הוצאותיו הצנועות, הכוללות הדפסה והפצה במאות בתי כנסת בארץ, במייל ובאינטרנט.

כדאי לתרום באמצעות העברה ישירה לבנק לאומי סניף 912 מספר חשבון 09973803. **לא לשכוח לשלוח למרים פיין, רכזת המשדר, מייל המודיע על העברת התשלום,** כדי שהיא תוכל לעקוב אחר התשלומים

ולשלוח קבלה על התרומה: ozveshalomns@gmail.com.

ניתן גם לשלוח המחאות לפקודת עוז ושלוש לידי

מרים פיין, דוסטרובסקי 9, ירושלים, 933806

התרומות מוכרות לצורך פטור ממס.

להפצת המהדורה המודפסת, לקבלת המהדורה

האלקטרונית ולברורים: 052-3920206 -

ozveshalomns@gmail.com

עורך אחראי - פנחס לייזר; מזכירת המערכת - מרים פיין

לתגובות ולתיאום דברי תורה: pinchas.leiser@gmail.com

כפשו אותנו באתר התנועה: <http://ozveshalom.org.il/blog>

ובדף הפייסבוק: <https://www.facebook.com/ozveshalom>.

netivotshalom